

ВИВЧЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСТВА В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. У статті показано етапи формування естетичної культури студентів, пошуки ефективних шляхів, методів, прийомів роботи над цією важливою проблемою. На початковому етапі формування естетичної культури значна увага приділена емпіричним методам, широке використання яких відкриває широке поле для індивідуальної роботи викладача зі студентами. Анкетування, тестування, опитування, міні-твори, спостереження тощо дають можливість постійно визначати та коригувати рівні сформованості естетичної культури – поверховий, неповний, стан хитання, готовність як вищу форму усвідомлення вибору естетичної діяльності. Автором розроблені види контролю та визначено на основі його результатів завдання для динаміки зростання естетичної культури студентів. Щорічні моніторинги результатів показали, що є потреба у подальшому підвищенні формування естетичної культури студентів як поштовху до розширення фахових професійних компетентностей та особистісних чинників. Перспективи подальших розвідок бачимо в розробці методик постійного широкого контролю за індивідуальним зростом естетичної культури кожного студента та співпраці з ним, у спрямуванні діяльності студентів як майбутніх фахівців на високий професійний рівень, що невіддільний від естетичної культури.

Ключові слова: естетична культура, фахові компетентності, діагностико-мотиваційний, когнітивно-лінгвокультурний, особистісно зорієнтований, діяльнісно-практичний етапи.

STATE OF STUDENTS' AESTHETIC CULTURE FORMATION IN THE PROCESS OF LITERATURE STUDYING

Annotation. The stages of forming of students' aesthetic culture, searches of effective ways, methods and techniques of this important problem are shown in the article. In an infant state of forming of aesthetic culture basic attention is spared to the empiric methods which open the wide field for individual work of teacher with students. Questionnaire, testing, quiz, mini-essay, supervisions give an opportunity to define and correct constantly the levels of aesthetic culture formation – shallow, incomplete, indefinite, readiness as higher form of choice realization of aesthetic activity. The author worked out forms of control and there were estimated tasks for the development of students' aesthetic culture on the basis of its results. Annual results monitoring showed that here is a need to further enhance the formation of the students' aesthetic culture as an impulse to enrich professional qualifications and personal factors. The further research perspectives are seen in the development of methods of regular monitoring the individual growth of the aesthetic culture of each student and cooperation also in the direction of students as future specialists to a high professional level which is inseparable from aesthetic culture.

Keywords: aesthetic culture, professional qualifications, diagnostical-motivational, cognitive-linguocultural, personal-centered, actively-practical stages.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку національної освіти у ВНЗ, крім професійної підготовки, все більше уваги приділяється формуванню естетичної культури. Відбувається пошук ефективних шляхів, методів, прийомів, які сприяють даному процесу. Визначається оптимальний зміст, форми і шляхи підготовки високоінтелектуального фахівця, що володіє естетичною культурою і розвинутим естетичним смаком. При цьому особлива увага звертається на його самоактуалізацію і самореалізацію. Ефективність підготовки сучасного фахівця залежить від його впевненості в правильності обраної професії, від спроможності реалізовувати себе вже на студентській лаві. У цьому процесі необхідний постійний моніторинг та спрямування студентів на підвищення своєї естетичної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність узгодження професійної підготовки із завданнями формування естетичних смаків та ідеалів молоді розглядають сучасні українські дослідники М. Євтух, І. Зязюн, М. Киященко, Г. Шевченко. Естетичний вплив мистецтва на формування особистості досліджено Д. Антоновичем, Л. Виготським, Г. Костюком, О. Дем'янчук, О. Леонтьєвим, Л. Масол, Н. Миропольською, О. Падалкою, К. Платоновим, С. Рубінштейном, Б. Юсовим, О. Щолоковою та іншими. Дослідження Н. Волошиної, Л. Джигун, Б. Козярьського, Н. Миропольської, Т. Мороз, В. Халіна провідне місце у підвищенні естетичної культури, крім інших видів мистецтва, надають художній літературі.

Мета статті. Представити вибір оптимальних шляхів формування естетичної культури студентів, з'ясувати педагогічні умови та визначити стан її сформованості в процесі навчання літератури.

Основні результати дослідження. З метою з'ясування сфери інтересів студентів-першокурсників, що вплинуть на професійну підготовку та самореалізацію майбутнього фахівця, випускника гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету, на початку першого курсу були проведені *анкетування, опитування, тестування, міні-твори, індивідуальні бесіди*, використано *методику «незакінченої думки»*. Отримані матеріали узагальнено в таблицю Індивідуальних спостережень і анкетувань студентів, куди входять складові, потрібні викладачеві для з'ясування можливостей студентів у самореалізації під час навчального процесу та розкривають поле діяльності для кожного з них у поглибленні естетичних знань. Студент таким чином отримує фахові рекомендації з боку викладача для входження до сфери культурно-естетичної діяльності навчального закладу, вірно оцінює свої можливості. Таблиця охоплює перелік видів естетичних інтересів самого студента, визначає його базові естетичні знання, дає пропозиції для їх вдосконалення під час навчання у ВНЗ та пропонує форми самореалізації як під час аудиторної, так і в позааудиторній діяльності.

Як стверджують науковці, праці яких присвячені професійній ідентичності майбутнього фахівця, А. Борисюк, І. Кузьміна, О. Романишина, М. Савчин, М. Шерман, студент, який проявляє обґрунтований оптимізм з приводу своїх потенційних успіхів, упевненість у своїй майбутній професійній діяльності, вільний і відкритий у комунікативних позиціях, прагне напружено працювати над власним самовдосконаленням, ставить перед собою реалістичні цілі, досягає успіхів, самокритичний і вірно сприймає критику сторонніх осіб, сміливо бере на себе відповідальність за вирішення навчальних проблем та ситуацій, проявляє повагу до людей творчих та талановитих. Додамо, що такий студент відрізняється естетичною культурою, розвиває свої естетичні смаки, розширює сферу естетичних запитів.

На початковому етапі констатувального експерименту нами було визначено завдання дослідити готовність до формування естетичної культури студентів першого курсу. Результати спостереження в групах гуманітарно-педагогічного факультету спеціальності «Середня освіта. Українська мова і література» (СОУ), «Філологія. Українська мова і література» (ФУМ), Філологія. Переклад (польська, російська мови) (ФПП) оформлено в таблицю і визначено відсоткові результати, які надають викладачеві інформацію для групової і індивідуальної роботи безпосередньо спрямованої на результат.

Академічна група	Наукова діяльність	Художня література і поетична творчість	Журналістика	Театральне мистецтво	Інші види мистецтва	Інформаційні технології
ФУМ	6	17	6	11	50	10
СОУ	5	25	5	30	30	5
ФПП	12	20	9	10	41	8

Наступна анкета «Мої мистецькі інтереси» дала змогу побачити рівень мистецької, у тому числі читацької, культури філологів-першокурсників, їхнє спрямування на підвищення літературознавчої компетентності та творче переосмислення першоджерел. Дана анкета – перша сходинка до подальших видів роботи над читацькими щоденниками. Уже на початку знайомства з майбутніми фахівцями виокремлюємо відповіді на питання анкети, що вражають зрілістю суджень та глибиною розуміння авторського задуму і естетичної цінності художнього твору. Зокрема у відповідях студентів на питання анкети «Які риси відрізняють культурну естетично-розвинену людину?» знаходимо відповіді: культурна естетично розвинута людина

- повинна бути освіченою, оскільки на цій основі трансформуються переконання, вчинки, життєва мета;
- це творча особистість, яка має потребу в прекрасному, вона емоційно тонка й сама творить;
- володіє естетичним світовідчуттям, завжди діє за законами Краси;
- це творча особистість, тонко розуміє Прекрасне в житті та мистецтві й примножує його своїм талантом.

Враховавши базову естетичну підготовку та сферу інтересів першокурсників, робимо пропозиції щодо їх діяльності в стінах ВНЗ з метою вдосконалення естетичних знань, що відображено в таблиці Індивідуальних спостережень і анкетувань студентів, та пропонуємо на вибір форми самореалізації. Визначивши таким чином сферу інтересів та спрямувавши студента на підвищення естетичної культури через діяльність культурно-естетичного середовища ВНЗ, керуємося думкою Дж. Марсія, за якою така діяльність «...перетворюється на

динамічну організацію потреб здібностей, переконань та індивідуальної діяльності» [4, с. 12] у межах вивчення дисциплін літературного циклу.

Спостереження за зростом естетичної культури студентів проводилися протягом п'яти років. Уже в кінці першого курсу визначаємо її рівень та наповненість за інтенціональними критеріями, що дають можливість з естетичної точки зору розглядати сьогодні зміст і значення мистецьких та культурних явищ, які орієнтуватимуть майбутнього фахівця у світі прекрасного та у пізнанні таких його цінностей: *естетична свідомість, естетичний рівень творів мистецтва, естетичні ідеали, естетичні концепції, естетичні категорії, естетичні цінності*.

Одержані дані проведеного дослідження стали основою для методології формування педагогічної системи професійної фахової підготовки студентів. На цьому шляху визначені послідовні етапи формування естетичної культури в процесі навчання літератури: *діагностико-мотиваційний, когнітивно-лінгвокультурний, особистісно зорієнтований, діяльнісно-практичний*.

Естетична сторона діяльності випускника ВНЗ є запорукою його гармонії зі світом, із об'єктами навчальної діяльності і з самим собою. Це складний і багатогранний процес, у якому неабияку роль відіграє мотиваційна сфера. Уважаємо, що естетична культура обумовлює поведінку й діяльність особистості студента під час навчання у ВНЗ, оскільки підсилює інтерес до одержання знань із фахових дисциплін, дає професійну ерудицію та поштовх до розширення діапазону естетичних можливостей. Естетична культура студента створює і його рівень престижу та самоідентифікації, сприяє кар'єрному зросту в майбутньому. Чим вагоміший вантаж необхідних фахових знань, тим студент має більше можливостей реалізувати себе під час практичних занять. Зацікавленість процесом навчання штовхатиме його до співавторства та участі як в аудиторній, так і позааудиторній роботі, де він буде отримувати від цього моральне задоволення. «Елітарність студентства є критерієм того, щоб іти попереду, досягати успіхів, бути на виду і визначає мотиваційний фактор» [3, с. 286-289]. А це відкриває широкі можливості для збільшення діапазону естетичної культури студентів.

На шляху формування естетичної культури студентів під час їх навчальної діяльності особливе місце надаємо *когнітивно-лінгвокультурному* етапу. Розвиток знань і пізнавальних інтересів на цьому етапі включає в себе необхідність використання, крім художньо-естетичних компетентностей, елементи творчості, залучення студентства до скарбів різних видів мистецтв. Мистецтво «пережити непрожите... стискає суспільний та історичний досвід поколінь до концентрації та форм, доступних для особистісного прилучення до нього» [1, с. 240-241].

Проаналізувавши одержані результати зі студентами різних досліджуваних груп ми дійшли до висновків:

1. Стан рівня сформованості естетичної культури у студентів досліджуваних груп перших курсів недостатній і зростає відповідно цілеспрямованої індивідуальної роботи викладача та через залучення студента до культурно-естетичного середовища ВНЗ.

2. Покращує результативність індивідуальна робота з першокурсниками, що відмовляються від естетичних інтересів через завантаження фаховими предметами, і всебічне сприяння їх входженню до сфери мистецьких інтересів та поєднанню успішного навчання з естетичними потребами, взаємодоповнюючи їх.

3. Для подальшого формування естетичної культури студентів необхідно продовжити щорічні дослідження з ідентифікації сфери їх інтересів та нахилів.

4. Постійна співпраця та контроль за індивідуальним зростом кожної особистості, залучення її естетичних досягнень та успіхів до сфери навчального процесу.

5. Професіоналізація мистецьких здобутків майбутніх фахівців на рівні публікацій, публічних виступів, театральних вистав, художньої та музичної творчості, сценографії та інформаційних технологій як складових навчання літератури.

Естетичне пронизує всі сфери людського буття, всі людські переживання, тому зростає потреба в осягненні естетичних цінностей студентами в міру накопичення наукового вантажу та розширення кола інтелектуальних потреб. Констатуємо дослідження проведено на основі груп гуманітарно-педагогічного факультету, базовими предметами яких є літературні, і включає в себе оцінки за виконання контролюючих завдань в процесі вивчення і систематизації фахових і естетичних знань та їх реалізації під час лекційних і практичних занять, самостійної роботи та позааудиторних заходів. Фіксування результатів констатуючого експерименту проводилися за такими контрольними точками: усне опитування (УО), письмові роботи естетичного спрямування (ПР), контрольна робота (КР), тестовий контроль (Т), індивідуальна творча робота (ІР), читацький щоденник (ЧЩ). Кожний вид роботи з дисципліни оцінювався за чотирибальною шкалою при умові відсутності негативних оцінок. Результати узагальнювалися у таблиці, яка поповнювалася щорічними показниками. Наприклад, для спеціальності «Філологія. Українська мова і література»:

Контрольні точки	Оцінки	Курс				
		1	2	3	4	5
УО	A	20	23	42	58	60
	B	20	25	35	26	30
	C	25	30	10	10	10
	D	25	16	13	6	-

	Е	10	6	-	-	-
ПР	А	22	36	40	54	62
	В	20	20	24	20	22
	С	36	34	26	14	8
	Д	22	10	10	12	8
	Е	-	-	-	-	-
КР	А	30	35	45	48	56
	В	20	28	20	20	14
	С	30	25	15	20	22
	Д	10	6	20	12	8
	Е	10	6	-	-	-
ТК	А	9	11	18	28	40
	В	10	15	26	30	32
	С	40	44	40	32	28
	Д	31	20	16	10	-
	Е	10	10	-	-	-
ІЗ	А	50	68	76	82	100
	В	20	20	18	12	-
	С	30	12	6	6	-
	Д	-	-	-	-	-
	Е	-	-	-	-	-
ЧЩ	А	60	65	68	78	80
	В	20	22	26	22	20
	С	12	5	6	-	-
	Д	8	8	-	-	-
	Е	-	-	-	-	-

Усне опитування включає не тільки ґрунтовність відповіді на конкретне питання, а й її мовне оформлення, оцінку рецензентів, та самооцінку [2].

Письмова робота може бути таких видів: есе, твори на задану тему, твори-імпровізації – також винесені спільне оцінювання групи й самооцінку [2].

Індивідуальні завдання – зазвичай це випереджувальні завдання, завдання творчого характеру: заочні екскурсії, презентації тощо [2].

Читацький щоденник – це довгостроковий проект, який може містити есе, власні твори-враження від прочитаного, ілюстрації художників до вивчених творів і власні коментарі до них, листи до письменників і героїв творів, критичні статті, анотації, рекламу творів, що сподобались найбільше, ескізи обкладинки книги тощо. Читацький щоденник повинен мати оригінальну назву й цікаве оформлення у вигляді презентації.

Контрольна робота і тестовий контроль здійснюються викладачем в межах програми курсу.

Простежується залежність рівня професійної готовності й естетичної культури від року навчання студентів. Це свідчить про необхідність систематичного підвищення вимог та швидшого визначення самоіндетифікації студента вже з першого курсу. Вирішальним стимулом вважаємо оптимізацію форм застосування інноваційних технологій, які б забезпечували творчу й навчальну активність кожного студента. Їх розробка, вибір і обґрунтування відбувається спільно зі студентами із запропонованого до кожної навчальної теми переліку в Технологічних картах посібника [2]. Відповідний концептуальний підхід до використання інноваційних технологій, педагогічних принципів, педагогічних умов, методів і форм – основний шлях у цілеспрямованому систематичному процесі набуття студентами професійних знань та розвитку естетичної культури в комплексі.

Особистість майбутнього фахівця формується з погляду загальнолюдських якостей: професіоналізм, культура спілкування, дотримання етичних і естетичних норм, вимогливість до себе, відповідальність за спільну справу. Щорічні моніторинги результатів показали, що є потреба в подальшому підвищенні формування естетичної культури студентів як поштовху до розширення фахових професійних компетентностей та особистісних чинників. Уникнути спрямування на практицизм та росту «інфляції» естетичної культури в житті широкого загалу неможливо. Але перевагу усвідомлення себе культурно довершеною естетично вихованою особистістю з року в рік відчують студенти, а це вже ознака їх елітарності й вона вселяє надію.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Кожен студент – це макрокосм і мікрокосм, що несе в собі невідкриті для світу й навіть для себе самого можливості. Завдання, закладене в основу нашої системи формування естетичної культури, – запалити вогонь краси й радості творчості, причетності до високого мистецтва, шани та розуміння істинної краси світу та бажання її примножувати. Вбачаємо успіхи студентів невід’ємними від успіхів справді талановитого творчого викладача, що несе й цінує прекрасне, ведучи за собою вихованців. Перспективи подальших розвідок бачимо в розробці методик постійного широкого контролю за індивідуальним зростом естетичної культури кожного студента та співпраці з ним, у спрямуванні діяльності студентів як майбутніх фахівців на високий професійний рівень, що невіддільний від естетичної культури.

Список використаних джерел:

1. Иванов В.П. Человеческая деятельность – познание – искусство / В.П. Иванов. – К. : Наукова думка, 1977. – 251 с.
2. Папушина В.А. Історія зарубіжної літератури : матеріали та методичні вказівки до практичних занять для студентів напряму підготовки «Філологія. Українська мова і література» / В.А. Папушина. – Хмельницький : ХНУ, 2015. – 167 с.
3. Романишина О.Я. Професійна ідентичність майбутніх учителів : теорія і практика : монографія / О.Я. Романишина. – Тернопіль : Астон, 2015. – 359 с.
4. Marcia J.E. Development and validation of ego-identity status / J.E. Marcia // Journal of Personality and Social Psychology. – 1975. – Vol. 3. – P. 551-558.